

**II. ULUSLARARASI
DEVELİ - ÂŞİK SEYRÂNÎ
VE TÜRK KÜLTÜRÜ
KONGRESİ**

3. KİTAP

“TÜRK KÜLTÜRÜ BİLDİRİLERİ”

**II. INTERNATIONAL
DEVELİ - ÂŞİK SEYRÂNÎ AND
TURKISH CULTURE CONGRESS**

3. BOOK

“TURKISH CULTURE ANNOUNCEMENTS”

KİTABIN ADI:

II. Uluslararası Develi, Âşık Seyrânî ve Türk Kültürü Kongresi "Âşık Seyrânî Bildirileri"
2. Kitap
2019

ISSN:

İMTİYAZ SAHİBİ:

DEVELİ BELEDİYESİ

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:

Ali ORHAN

DÜZENLEME

Halit AKIN
Dr. Fadime ÖZLER

EDİTÖR:

Doç.Dr. Recep ÖZKAN

İLETİŞİM:

DEVELİ BELEDİYESİ
İbrahimağa Mahallesi Cumhuriyet Caddesi No:28
38400 Develi - KAYSERİ
t: +90 352 621 60 41
f: +90 352 621 24 74
info@develi.bel.tr
www.develi.bel.tr

Bu kitapta yer alan yazı, makale, fotoğraf ve tasarımların elektronik ortamlar da dâhil olmak üzere çoğaltılma hakları yalnızca Develi Belediyesi'ne aittir. Yazılı izin olmadıkça makul alıntılar dışında bir kısmının ya da tamamının çoğaltılması yasaktır. Yayımlanan yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

“Bu kitapta yer alan çalışmalarda, sunulan bilgilerin sorumluluğu, tamamen yazarlarına aittir.”

Türk Halk Şiirinde Keklik ve Âşık Osman'ın Bir Mecmuada Kayıtlı Keklik Destanı

Araş. Gör. İlyas KAYAOKAY¹

¹Munzur Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü, Eski Türk Edebiyatı A.B.D. kayaokay_2323@hotmail.com

ÖZ

Bir av hayvanı olan keklik, çeşitli kültürlerde bahar mevsimi ile ilişkilendirilen güzelliğin, aklın, zekânın ve ihanetin sembolü olan bir kuş olarak karşımıza çıkar. Türk kültüründe, kınalı keklik hakkında anlatılan etiyolojik efsaneye göre: ötüşüyle kahramanın yerini düşmana bildirerek kahramanın ölümüne sebep olur. Öldürülen kahramanın kanına ayaklarıyla basıp onu içtiği için gagası ve ayaklarının al rengine büründüğüne inanılır. Bu efsaneye bağlı olarak her ne kadar çeşitli yörelerde hakkında bazı olumsuz inanışlar teşekkül etse de keklik, kültürümüzde güzelliği, ötüşü ve sekişüyle tabiat içerisinde dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada, Türk kültür ve inancında kekliğin yeri ifade edildikten sonra Türk halk şairlerinden fişlediğimiz örneklerle kekliğin manzumelerde nasıl yer aldığı ortaya konulacaktır. Keklik için yazılan müstakil şiirlerle birlikte Milli Kütüphane 06 Mil. Yz. A 1237 numarada kayıtlı bir Mecmû'a-ı Eş'âr içerisinde tespit ettiğimiz 19. asrın tanınmayan âşıklarından Âşık Osman'ın 11'li hece ölçüsüyle yazdığı "keklikler" redifli Destân-ı Keklik adlı 14 dörtlükten müteşekkil manzumesinin tanıtımı ve transkripsiyonlu aktarımı yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Âşık Osman, Folklor, Halk Şiiri, Keklik, Destan.

Partridge in Turkish Folk Poetry And Aşık Osman's Found In A Journal of Poetry Partridge Epic

ABSTRACT

Partridge, a hunting animal, associated with the spring season in various cultures, beauty, mind, intelligence and betrayal as a symbol of the bird. In Turkish culture, according to the aetiological legend told about henna partridge: It causes the death of the hero by notifying the hero's position to the enemy with his singing. For draining the blood of a murdered hero with his feet and drinking it its beak and feet are believed to be red. Depending on this legend: Even though some negative beliefs have been formed about various regions, partridge attracts attention with its beauty, singing and walking in our culture.

In this study, after stating the role of partridge in Turkish culture and belief, the examples of Turkish folk poets will show how partridge takes place in poetry. With poems written for partridge, the poem of Aşık Osman, one of the unrecognized poets of the 19th century we identified in a Mecmû'a-ı Eş'âr registered in the National Library at 06 Mil. Yz. A 1237 will be introduced. Aşık Osman wrote with eleven syllables "partridges" redif Destan-ı Keklik, consisting of 14 quatrains will be introduced and transcribed.

Keywords: Aşık Osman, Folklore, Folk Poetry, Partridge, Epic.

1. GİRİŞ

Bir kuş türü olan keklik, "orta irilikte, tüyleri çeşitli renklerde olabilen, kalın gövdeli, kısa kuyruklu, Sülüngiller (Phasianidae) familyasının Perdix ve Alectoris cinslerine giren av kuşlarının ortak adıdır. Kekliğin anavatanı Güney Avrupa ve Asya'dır" (Özdemir, 2007: 5). Keklik "daima iki eş birarada yaşar. Kekliğin boz keklik, kırmızı keklik (taş kekliği), kınalı keklik (dağ kekliği), çil keklik gibi türleri Türkiye'de özellikle Fırat ve Dicle yöresinde, Güney Toroslar'da, Güneybatı Anadolu'da çok bulunur" (Larousse, Tarihsiz: 137).

Ahenkli ötüşü ve sekişüyle tanınan keklik, çeşitli kültürlerde bahar mevsimi ile ilişkilendirilen güzelliğin, zekânın ve ihanetin sembolü bir kuş olarak karşımıza çıkar. Wolfram Eberhard'ın *Çin Simgeleri Sözlüğü*'nde kekliğin "karşılıklı ilginin" sembolü olduğu ifade edilir: "Çok eski *Şiirler Kitabı*'nın (Shijing) takvimindeki atasözlerinden de belli olduğu üzere, karşılıklı ilgiyi simgeler. Bahar selleri sırasında diş kekliğin erkeği baştan çıkararak ötüşleri "karmaşık ilişkiler" in simgesidir (Eberhard, 2000: 171).

Yunan mitinde; "Bir demirci olan Talos, mitoloğun Hera ile özdeşleştirdiği Daidalos'un kız kardeşi Perdiks'in [keklik] oğlu olan Giritli bir kahramandır. Ulu Tanrıça için kutsal sayılan keklikler, keklik yürüyüşünün taklit edilerek raks edildiği Doğu Akdeniz'e ait bahar gündönümü orjilerinde önemli bir role sahiptir" (Graves, 2010: 60).

Araukların mitinde keklik, aklıyla güneşi tekrar ortaya çıkaran kuştur. Anlatılarına göre: "iki mitik yaratık güneşi çalıp bir toprak kap içerisine sakladıkları için dünya karanlığa gömülmüştür. Yiyecek bulamayan kuşlar, güneşi sakladığı yerden salıvermeleri için bu iki efsane yaratığına kadın vermeyi istemişlerse de istekleri kabul edilmemiştir. Neyse ki bir diş keklik toprak kabı kırmış da, güneşi dışarı çıkarmıştır" (Örnek, 1995: 209).

Muş yöresinden derlenen bir masala göre keklük; tilkiden daha zeki bir hayvan olarak göze çarpar. “Tilki, kanatlıları yemek için bahane arar. Sırasıyla karşılaştığı her kanatlıyı bir bahaneyle yer. Sıra keklüğe gelir. Keklik, tilkiden kurtulmak için ona, aslını sorar. Tilki de ağzında sıkı sıkıya tuttuğu keklüğü düşünmeden ağzını açar ve keklük uçarak kurtulur” (Yavuz, 2006: 71).

Bu masalın Osmaniye’de anlatılan epizotunda; Hamase Yenge’nin civcivlerini her gün gelip birer birer yiyen bir tilki vardır. Bu durumu gören keklük, Hamase Yenge’ye akıl vererek onun civcivlerini kurtarmaya çalışır. Keklik, Hamase’ye, civcivleri tilkiye doğru atmamasını, tilkinin yukarı çıkıp kendisinin civcivleri alması gerektiğini öğütler. Bu sayede tilki yukarı çıkmayı başaramamış ve bu akli veren keklüğün yuvasına çıkıp hesap sormak isterken düşerek ölmüştür. (Abalı, 2011: 300)

Türk kültüründe keklük hakkındaki inanışlar yöreden yöreye farklılık arz eder. Kahramanmaraş Göksun’da “yolculuğa çıkan birisinin karşısına keklük çıkarsa, “Fadime anamızın tavuğu” şeklinde yorumlanır ve uğurlu kabul edilir, bu şekilde yolculuğun iyi geçeceğine inanılır” (Arslan, 2011: 184). Afyon/Davılgı’da keklük ötmesi iyiye yorulmaz (Tarçın, 2009: 138). Osmaniye’de evde keklük beslemenin uğursuzluk getirdiğine inanılır. (Abalı, 2011: 130) Hamile kişinin keklük etini yemesi, hemen her yörede olumlu karşılanır. Antalya Korkuteli’nde keklük eti yiyen hamile kadınların çocuklarının “keklük gibi güzel” (Gönenç, 2011: 10), Erzurum’da “çocuğun dilli” (Sayar, 2011: 135), Silifke’de “çocuğun gözlerinin sürmeli” (Ağcalar, 2009: 45) olacağına inanılır.

Keklik, “Türklerin kuş sevgisi ve güzellik sembolü” (Ögel, 2000b: 444) olmasına karşın kültürümüzde ihanetle özdeşleşmiş bir canlıdır. Keklik, av sırasında öterek hemcinsinin yakalanmasına yahut vurulmasına sebep olduğu için Tunceli yöresinde “bir kavgada veya önemli bir işte “beni keklük gibi sattın” derler (Parlayan, 2012: 68). Aleviler arasında kınalı keklüklerin etinin haram olduğuna inanılır. Pertev Naili Boratav kızıl keklüğün lanetli bir hayvan olduğunu ifade eder: “Kızıl keklük lanetlidir ve Hz. Ali’nin (veya Hz. Ali’nin oğlu Hüseyin veya Hüseyin Gazi) yerini düşmanlarına bildirdiği için de avlanması serbesttir. Buna karşın gri keklük kutsanmıştır ve avlanması günahdır çünkü kızıl keklüğün ihanetine kızmıştır ve ona “Sus, hain” diye bağırıştır” (Boratav, 2012: 101-102).

Kekliğin özellikle ayaklarının ve gagasının kırmızı olmasıyla ilgili çeşitli etiyolojik efsaneler mevcuttur. Ana kahramanların yöreden yöreye değiştiği efsaneye göre keklük, çıkardığı sesle kahramanı ifşa ederek öldürülmesine sebep olmuş, bununla da kalmayıp ölen kahramanın kanını içerek ayakları ve gagası kan rengine bürünmüştür. Bu kahramanlar; Şırnak’taki efsanede Hz. İbrahim (Ağırman, 2009: 135) Tunceli ve Uşak’ta Hz. Hasan ve Hüseyin (Çelik, 2008: 406), Balıkesir’de Hz. Yakup ve Hz. Ali (Olgunsoy, 2007: 115), herhangi bir insan veya bir peygamber (Boratav, 1997: 62) olarak karşımıza çıkar. Adana Aladağ’da derlenen bir efsaneye göre de Ali ve Veli’nin yerini düşmana bildirdiği için düşmanlar keklüğü ödüllendirmek için ayağına kına yakmıştır. (Yılmaz, 2005: 472) Azeri Türkleri arasında anlatılan efsanede; evlenmek üzereyken kaçırılan elleri kınalı bir kızın dua etmesi sonucunda keklüğe dönüştüğü, bu nedenle keklüğün kınalı olduğu bildirilir. (Ergun, 1997: 57) Keklik ihanet ettiği için avlanması helal, kahramanlar tarafından bedduya uğradığı için avda kolayca yakalanan bir hayvandır.

Keklik, masal, hikaye, atasözü, deyim ve bilmece, mani, ağıt, gibi pek çok anlatıda görülen bir mazmun ve motiftir. (Bozyiğit, 1993: 355-368) Türkiye’deki çeşitli yer adlarının yanında, Tunceli yöresinde kızlara güzel olması için “keklük” adının verildiği de görülür. Adlarını keklükten alan türkülerimiz, halk oyunlarımız vardır; *Çil Keklik* (Erzincan), *Keklik* (Konya), *Keklik Halayı* (Yozgat), *Kınalı Keklik* (Kastamonu)” (And, 2012: 149) gibi...

Bu çalışmada keklüğün Türk halk şiirinde nasıl yer aldığı, keklük adına yazılan müstakil manzumeler ve 19. asrın tanınmayan şairlerinden Âşık Osman’ın Ankara Millî Kütüphane’de bir el yazma mecmuada tespit ettiğimiz Keklik Destanı’ndan söz edilecektir.

2. TÜRK HALK ŞİİRİNDE KEKLİK VE ÂŞIK OSMAN’IN KEKLİK DESTANI

Farsçası “kebk” olan keklük; divan şiirinde genellikle sesi ve yürüyüşüyle teşbih ve mecaz konusu yapılan bir canlı olup bazen sevgili bazen âşık bazen de rakibin benzetildiği bir hayvandır. Kekliğin karakter özelliklerinin tam olarak yansıdığı şiir ise Halk şiiridir. Kekliğin özelliklerinin Halk şiirinde şu şekillerde yer aldığı müşahede edilir:

2.1. Kekliğin Çeşitli Özelliklerinin Halk Şiirinde Yer Alması

2.1.1. Dağlık Yerde Yaşar

Keklik bir dağ canlısı olup genellikle sarp kesimlerde yaşar. Kendisi de keklük gibi dağları mesken edinen Dadaloğlu, Küçük Alioğlu’nu övdüğü bir koçaklamasında dağların engininde keklüklerin ötüştüğünü söyler:

Dağlarında ala geyik gezişir
Engininde keklük turaç ötüşür
Düşmanların sınırından bakışır
Giremez yurduna Küçük Al’oğlu (Albayrak, 1999: 97)

2.1.2. Hızlı Hareket Eder

Keklik oldukça hızlı ve çevik bir hayvandır. Onun bu özelliği Erzurumlu Emrah'ın mısralarında da görülür. Emrah, sevgilinin keklik gibi hızlı hareket ettiğini, bundan dolayı ortalıklarda hiç görünmediğini ifade eder:

Hemdemi menevşe aynası nerkis
O susam hayalin hani görünmez
Sim bileki nâzik elli nazenin
O keklik misâlim hani görünmez (Köprülü, 1929: 35)

2.1.3. Rengi

Bazı kekliklerin gagası ve ayakları kırmızı renkte olduğu için, halk arasında kınalı keklik olarak anılır. Karacaoğlan, iki yerde onun bu al renginden söz eder. İlk dörtlükte sevgiliyi su başına inen al kınalı kekliğe benzeten şair, ikinci dörtlükte yiğit kimsenin kınalı keklik gibi kendini sarp yerlere çekmesi gerektiğini söyler. Çünkü bey oğlu keklikleri avlayan doğan kuşuyla gezmektedir:

Üçü orta boylu gayetle güzel
Üçü uzun boylu gözlerin süzer
Dedim: Akça ceyran gölde ne gezer
Al kınalı keklik indi pınara (Öztelli, 1983: 61)

Yiğide yiğitlik veren hep varlık
Yiğidi köt (ü) eden kahrolsun yokluk
Sen seni sarpa vur kınalı keklik
Bey oğlu üstüne bazınan gelir (Cevdet Kudret, 1985: 117)¹³¹

Âşık Dindârî, çil keklik türünden bahseder:

Kayalıklarda çil keklik ötüşür
Gönül, aşk yoluna dalar yatışır
Sevda yeli eser yanar, tutuşur
Allah'tan dostunun gönlü olaydı (Özkaynar, 2014: 199)

2.1.4. Av Hayvanı Olması

Keklik bir av hayvanıdır ve hemcinsi, şahin, köpek gibi hayvanların da yardımıyla avlanılır. Osmanlı'da "şahinle keklik avı bir spor olarak at üzerinde veya yaya yapılır, diğer av eğlencelerine tercih edilirdi. Bunun için şahinin boynuna bağlanan bir bağ, yumruk içinde tutulur, şahin sağ el üzerinde taşınırdı. At üzerinde yapıldığı zaman atın eyerine asılı küçük bir davulun gürültüsüyle ansızın atı şaha kaldırarak bir çaya veya bir ırmağa doğru hızla giderken şahini keklik üzerine salıverirlerdi" (Üçel-Aybet, 2010: 175-176). Karacaoğlan, kınalı kekliğe av kurulduğunu ifade ederek sevgiliye benzetmektedir. Başka bir şiirinde de av sırasında avcıya yardım eden şahinin keklik kovaladığı görülür:

Kınalı kekliğe kurarlar avı
Geyme dedim, geydin siyahı mavi
Senin için aştım ben karlı dağı
Aslın melek amma hurisin gelin (Öztelli, 1983: 457)

Karacaoğlan düz ovalar
Şahinin keklik kovalar
İnil inil taş yuvarlar
Büyük seller senden m[i] olur (Öztelli, 1983: 333)

Âşık Dindârî, kekliği yakalamak için kurulan tuzaktan söz eder:

Seğdirip dolaşsak hep tarla tapan
Keklik dutmak için kursaydık kapan
Daş döğüşü olsa, vızlasa sapan
Kafamı gözümü yarmak istiyom (Özkaynak, 2014: 16)

Pir Sultan Abdal, kendisini bir kekliğe, darıyı ise sevgiliye benzetir ve sevgiliyi elde etme isteğini darı toplayan keklik ile anlatır. Sonraki dizelerde sevgiliyi kekliğe, kendisini de keklikleri avlayan şahinlere benzetir:

¹³¹ Bu dörtlüğün yer aldığı manzume "Bey oğlu" ibaresinin mahlas sanılmasından ötürü Beyoğlu namı bir şaire mal edilmiştir. Ayrıca manzumenin Karacaoğlan dışında Dadaloğlu, Seyyid Osman, Vanlı Küçük gibi başka halk şairlerine de atfedildiği görülmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Kayaokay, İlyas (2019). "Türk Şairleri'nde Kayıtlı Beyoğlu Mahlaslı Bir Halk Şairi Gerçekten Var mıdır?", *Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu*, 26-28 Eylül Van.

Sen bir avuç darı olsan
Yere saçılmaya gelsen
Ben bir güzel keklik olsam
Bir bir toplansam ne dersin

Sen bir güzel keklik olsan
Bir bir toplamaya gelsen
Ben bir yavru şahan olsam
Kapsam kaldırsam ne dersin (Bezirci, 1993: 147)

2.1.5. Etinin Lezzetli Oluşu

Keklik, etinin lezzetli olduğu düşünülmektedir. Sâbit Müdâmî ve Çorumlu Âşık Rıfat keklik etinin bu yönüne dikkat çeker:

Sözlerime boş ver diyen
Uygunsuz eş ömre ziyan
Keklik beçe eti yiyen
Manda sığır eti neyler (Aydın, 2012: 187)

Tattır keklik eti gibi
Kattır cennet katı gibi
Helâl ana sütü gibi
Eski türküler türküler (Yakar, 2007: 342)

2.1.6. Eşinden Ayrılmaması

Kekliğin dikkat çekici bir özelliği de kendi türlerine ihanet eden bir hayvan olarak bilinmesine rağmen eşlerine sadık ve hayli kıskanç bir hayvan olmalarıdır. Karacaoğlan'ın dörtlüğünde kekliğin bu özelliğine temas edilir:

Bir çift keklik gördüm sıra çekilmiş
Eşinden ayrılmaz seker ikisi
Taramış zülfünü gerdana dökmüş
İnci ile mercan dizer ikisi (Öztelli, 1983: 107)¹³²

2.1.7. Ötmesi

Keklik, ahenkli ötüşü ve sesinin güzel oluşuyla tanınan bir canlıdır. Son devir âşıklarından Habip Karaaslan ve Âşık Dâimî kekliği, sesi münasebetiyle anmaktadır:

Uzaktan duyduğum keklik sesidir
Karalar giydiğim gurbet yasıdır
Benim hastalığım yâr sıtmasıdır
Soğuk su istemem kar bana gelsin (Güney, 1987: 153)

Kayalarda keklik öter
Bizim elin yaylasında
Sümbül mor menekşe biter
Bizim elin yaylasında (Fırat, 2019: 236)

2.1.8. Sekmesi

Sekmek, tek veya iki ayak üzerine sıçramak manasında olup genellikle keklik için kullanılan ifadelerden biridir. Keklik gibi sekmek; çevik bir şekilde zıplayarak yürümektir. Kekliğin sekişi, hem divan, hem halk edebiyatında sevgilinin yürüyüşüyle ilişkilendirilir. Osman Darıcı, kekliği sekmesi yönüyle anmaktadır:

Çırpınır gönüller halay çekerken
Davul coşkun coşkun tel nazlı nazlı
Keklik olup uçtan uca sekerken
Ayak kıvrak kıvrak bel nazlı nazlı (Güney, 1987: 157)

¹³² Bu şiir Sefil Ali adlı âşığa da mal edilmiştir.

Bir çift keklik gördüm çekilmiş sarpa
Ayrılmaz eşinden gezer ikisi
Biri nazlı ferik bir'ondan görpe
İnciyi mercanı dizer ikisi (Ercan, 1998: 258)

2.1.9. Kafeste Oluşu

Keklik evcil bir hayvan değildir ve bülbül gibi kafeste yaşar. Erzurumlu Emrah keklığın bu yönüne değinir:

Güzel keklık gibi kafeste olsa
Altın vezni ile cevahir tartsa
Yarım mahşer günü şefaet etse
Giderim mahşere görüşmem gayrı (Arısoy, 1992: 276)

2.1.10. Görünüşüne Dair

Hengâmî'nin *Hayvanlar Destanı* adlı manzumesinde keklık ile ilgili; “topçu başı” ve “kırık ayaklı” ifadeleri kullanılır. Yine Âşık Ömer'in de bir hayvanları anlatan bir destanı vardır. O manzumede de keklığın sürekli inleyen bir hayvan olduğu belirtilir:

Yeşil ördek sıva kısa bacaklı
Keklik topçu başı kırık ayaklı
On bin karabatak yalın bıçaklı
Martılar geriden sezer düşmanı (Elçin, 1988: 219)

Karabatak yurdu ummana benzer
Kuğunun burunu mercana benzer
Seyfile tavşancıl düşmana benzer
Bildircinla keklık ağlar dâimâ (Çelepi, 2005: 394)

2.2. Sevgilinin Kekliğe Benzetilmesi

Halk şiirinde sevgilinin yürüyüşü, salınışı keklığın sekişine benzetilir. Sevgili-keklık münasebeti en çok bu yönüyle karşımıza çıkar. Âşık Sümmânî, Ruhsatî, Âşık Kerem ve Meslekî'den verdiğimiz örneklerde sevgilinin keklık gibi sekişi söz konusudur. Köroğlu'nun dörtlüğünde ise sevdiği Kır At'ının yürüyüşünün keklığe benzetildiği müşahade edilir:

Sevdiğim şahin bakışlı
Sîmâsı nevrûz nakışlı
Kalem kaş keklık sekişli
Yürüyüşün yârime benzer (Âşık Sümmânî, Albayrak, 2001: 162)

Keklik gibi taştan taşa sekerek
Gerdan açıp gelişini sevdiğim
Sağa sola taksim etmiş örgüsün
Onar onar bölüşünü sevdiğim (Ruhsatî, Albayrak, 2001b: 58)

Keklik gibi sekişinden
Elvan elvan nakışından
Bir harami bakışından
Ben dönerim gönül dönmez (Âşık Kerem, Eren, 2013: 75)

Tavus kuşu gibi göğsü nakışlı
Güvercin topuklu keklık sekişli
Yavrusun aldırılmış şahin bakışlı
Ver bana bir yavru gönlüm eğlesin (Meslekî, Eren, 2013: 138)

Yokuşa yukarı keklık sekişli
İnişe aşağı tavşan büküşlü
Düşmanı görünce şahin bakışlı
Kuğuya benziyor boynu Kır At'ın (Köroğlu, Bezirci, 1993: 195)

2.3. Keklik İçin Yazılan Manzumeler ve Âşık Osman'ın Keklik Destanı

Keklığın müstakil şekilde ele alındığı üç manzume tespit edilmiştir. Bunlardan ikisi Ercişli Emrah'a, diğeri de Âşık Cemâlî'ye aittir. Ercişli Emrah, “gözel keklığın” ve “keklığın” redifli manzumelerde keklığın çeşitli vasıflarını tasvir etmektedir.

Sabahtan seherde bağlar küncünde
Öter sesi gelir gözel keklığın
Çoh aşıkın al kanına belendi

Oter sesi gelir güzel kekliğin

Güneyinde kuzeyinde durmalı
Bir tuğu terleni tora salmalı
Mor mavi çeymanlı siyah çalmalı
Yanında yavrusu güzel kekliğin

Menim yarım samur kürke büründü
Yürüdükçe etekleri süründü
Sefil Emrah kara bağrın delindi
Yetince çağına güzel kekliğin (Ercişli Emrah, Sakaoglu, 1987: 106)

Kayalar burcunda bağlar küncünde
Öter çoh şirindir dili kekliğin
Peri tegi dalar göz altdan bahar
Sapadan çevrüşür yolu kekliğin

Sabah erden yığılırlar güneye
Akşam vahdı dağılırlar banaya
Alakaftan¹³³ çallıçapraz¹³⁴ sineye
Daranır düzülür teli kekliğin

Selbim al geyinir yeşil bürünür
Kaftanının etekleri görünür
Sefil Emrah yar derdinden sürünür
Sekdikçe sevülür halı kekliğin (Ercişli Emrah, Sakaoglu, 1987: 107)

Âşık Cemâli'nin "palaz olmalı" redifli şiirinde de arkadaşından istediği kekliğin hangi vasıflarda olması gerektiğini anlatır. Palaz; kekliğin yavrusuna verilen addır.

Gönül müpteladır bilmem nesinden
Misli görülmedik palaz olmalı
Üç dirhem ot yer tüfenk sesinden
Akli ayrılmadık palaz olmalı

Barçın yaylasından olmalı nesli
Çifte hıncırlıklı kabaca sesli
İbrahim Paşa ünlü devlet nefesli
Gönlü yorulmadık palaz olmalı

Bir doğan mıdıklık şahin suratlı
İngiliz marifetli Moskof inatlı
Seyrek alalı sarkak kanatlı
Daha gönlü yorulmadık palaz olmalı

Cemâli'nin derdi cümleden aşkın
Bir çatal imanlı kaşları düşkün
Gözleri gücücük kendisi coşkun
Akıp durulmadık palaz olmalı (Kara, 1984: 24)

Âşık Osman'ın Keklik Destanı adlı manzumesi, Ankara Millî Kütüphane 06 Mil. Yz. A 1237 numarada kayıtlı bir *Mecmû'a-i Eş'âr*'da rika hattıyla 91-93. sayfalar içerisinde yer almaktadır.¹³⁵ Bu mecmua 57 yapraktan müteşekkil olup çizgili yeni defter kâğıdına yazılmıştır. Âşık Osman, âşık edebiyatı literatüründe bulunmayan âşıklardandır. Son dönem âşıklarından Âşık Osman'ın 19. asırda yaşamış olduğunu yine *Cönk*'lerde kayıtlı olan manzumelerinden anlıyoruz. Millî Kütüphane 06 Mil. Yz Cönk 76'te 24-25. sayfalar arasında kayıtlı "elden gitti" redifli 9 dörtlükten oluşan manzume, Sultan II. Mahmud'un İran'a 1820 yılında düzenlediği seferden bahsetmektedir. Söz konusu şiir; Millî Kütüphane 06 Mil Yz Cönk 78 numaralı *Cönk*'te de 10-11. sayfalarda kayıtlıdır. Yine bu *Cönk*'te Âşık Osman'ın Çapanoğulları'ndan Mehmed Paşa hakkında yazdığı 6 kıt'alık bir manzumesi de 40. sayfada yer alır. Çapanoğlu Mehmed Celaleddin Paşa'nın 1842-1846'da kısa müddetlerle Bozok ve Kayseri kaymakamlığı yaptığı bilinmektedir. Yozgat, Kayseri civarlı olduğunu düşündüğümüz Âşık Osman, anlaşılıyor ki 1846 yılından sonra vefat etmiş 19. asır âşıklarından biridir.

¹³³ Alacalı kumaştan yapılan elbise; kekliğin göğsündeki siyah-beyaz çizgili tüyler

¹³⁴ Bir şal deseni; kekliğin göğsündeki tüylerin nakış nakış dizilişinin anlatılması (18/2)

¹³⁵ Mecmuada kayıtlı diğer şairler şunlardır: Dertli, Meftûnî, Ömer, Şem'î, Hüdâyî, Gevherî, Gedâyî, Emrah, Nesimî, Tokatî, Nusî, Şeyhî, Hurşid, Karacaoğlan, İrşâdî, Zülâlloğlu, Yunus, Mecnûnî, Kul Siyah, Kurbânî, Mevzûmî, Kul Mustafa, Tâlibî, Kâtibî, Seyrânî, Hâfızî, Sinânî, Kânî, Neşâtî, Nüzülî, Mazlumoğlu, Ceyhûnî.

Keklik Destanı, destan nazım biçimiyle 14 dörtlük uzunluğunda, 11’li hece ölçüsüyle yazılmış olup “-aç/-eç” kafiye sesi ve “-er keklikler” rediflidir. Kafiye ve hece ölçüsünde görülen acemilikler manzumenin edebî değerini zayıflatmışsa da halk şiirinde -tespit edebildiğimiz kadarıyla- keklik konulu müstakil en uzun şiirdir.

Keklik Destanı’nda genel olarak işlenen konu kekliklerin yaptığı yolculuk ve nerelerde gezindiğidir. Buna göre keklikler; Ağustos ayında göç eder; bir zaman Adana çölünü, Akdeniz’i, Nil nehrini geçerek de Mısır’a kadar giderler. İran, Yemen, Hazar, Hindistan, Mekke, Medine, Arafat Dağı, Kaf Dağı’na gidişleri de her bir bendde konu edilir. Ayrıca adı bilinmeyen, kötü vasıflarıyla bilinen bazı şehirlere de gidip yiyip içtikleri ifade edilir. Manzumede kekliklerin özelliklerine dair ifadeler yoktur.

Destân-ı Keklik ‘Āşık ‘Oāmān

1.

Taqrîr idem dinleñ kekliklerin hâlini
Ağustos ayında göçer keklikler
Bir zamān mekânı Adana çöli
Orada yir içer geçer keklikler

2.

Akdeniz’i geçer gider bir sıra
Mevlām günāhları yazma kuşūra
Bolqar (?) kazāsından aşar Mısır’a
Gün-be-gün arayı açar keklikler

3.

Nîl-i mübāregiñ geçer şolundan
İsmā’îl şehrinde çıka ilinden
Anza ‘İrān’ından Yemen tağından
Orada yir içer geçer keklikler

4.

Hazar’ıñ Hindistāniñ geçer şolundan
Hasteleri ayrı düşmüş kulundan
Kāf tağının aşar şağından
Orada bir bayrak açar keklikler [91]

5.

Mekke Medīne’niñ üstüne varır
Muhammed’iñ maķāmını anlar da görür
‘Arafāt tağında tesbihe durur
Üç gün oturur da geçer keklikler

6.

Kāf-ı kûf¹³⁶ tağını aşar şükr ider
Yavrunuñ birini kurbāna adar
Sultān Süleymān’ı görmeye gider
Orada başçıları seçer keklikler

7.

Bir vilāyet var adamları ağacda yatar
Anlarıñ ‘ömri de kırk günde biter
Ye‘cüc’i ile Me‘cüc’i ok atar
Anlarıñ şerrinden kaçar keklikler

8.

Bir vilāyet var kaşd iderler birbiriniñ kaşdına
Kedi gibi çekilürler postuna
Bir vilāyet var yılan yığar üstüne
Anları yir içer geçer keklikler

9.

Bir vilāyet var tepesinde gözi var
Deve gibi dabanınıñ izi var
Ordan öte hayli ile cāzū var
Orda bir ateş seçer şaçar keklikler [92]

¹³⁶ Bu “Kaf-ı kuf” tamlaması, tahminimize göre, “Kûh-ı Kaf” (Kaf dağı) terkininin halk dilinde aldığı şekildir.

10.
Bir kavlı var dir şeker akar kâmişdan
Anlarıñ ta‘âmı dürlü yemişden
Bir şehir var altun ile gümüşden
Ordan bir armağân alur kaçar keklikler

11.
Bir tağ vardır şâfi çakmak taşından
Zulmâtdır kimse aşamaz başından
Bir şecer var kiraz olur tışından
Yire inmez gökde geçer keklikler

12.
Bir vilâyet var toprak ile çamurdan
Anlarıñ gününü şaymam ‘ömürden
Bir vilâyet var bakır ile demirden
Orda gözün yaşın şaşar keklikler

13.
Tağı taşı mücevherden odası
Hak’dan gelir hep anlarıñ gıdâsı
Ordan öte süd deniziñ atası
Üç gün oturur da geçer keklikler

14.
‘Âşık ‘Oâmân dir ki tış deniz orda
‘Alî’nin makâmı görünmez sırda
Sultân Süleymân’ın türbesi burda
Üç gün ziyâret ider döner keklikler [93]

SONUÇ

Bir av hayvanı olan keklik, Türk kültüründe güzelliğın, aklın ve ihanetin sembolü olarak çeşitli folklorik unsurlarda karşımıza çıkar. Özellikle kınalı keklikler için anlatılan etiyolojik efsane, bazı bölgelerde lanetli bir hayvan olarak anılmasına ve çeşitli menfi inanışlara sebep olmuştur. Türk halk şiirinde de bir mazmun, motif olarak karşımıza çıkan keklik; dağlık yerde yaşaması, hızlı ve çevik bir av hayvanı olması, etinin lezzeti, rengi, eşinden ayrılmaması, kafeste oluşu ve özellikle de ötmesi ve sekmesiyle şiirlerde yer almıştır. Divan şiirinde olduğu gibi halk şiirinde de keklik, sevgilinin güzelliğının, yürüyüşünün teşbih edildiği bir unsurdur. Ercişli Emrah ve Âşık Cemâlî keklik adına müstakil manzumeler yazmışlardır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu tarz manzumelerin en hacimli örneğini ise Âşık Osman adlı 19. asrın tanınmayan bir âşığı vermiştir. Bir şiir mecmuasında tespit ettiğimiz 14 dörtlükten oluşan *Destan-ı Keklik*, kafiye, vezin, edebî sanatlar vb. gibi edebî özellikler bakımından oldukça zayıf bir manzumedir. Görüldüğü üzere mecmualar yeni şiir ve şairleri tespit etme hususunda divan şiiri kadar halk şiirimiz için de önemli kaynaklardır. Âşık Osman, âşık edebiyatı literatürüne geçmemiş bir şair olup yine çeşitli manzumelerine bazı şiir mecmualarında tesadüf edilmiştir. Bu şekilde adı duyulmamış pek çok şairin ve manzumenin var olduğunu, bu sahada yapılacak çalışmalarda şiir mecmualarından da istifa edilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

- Abalı, İsmail (2011). “Koçarlı Halk Kültürü”, Yüksek Lisans Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üni.
Ağcalar, Aslı (2009). “Silifke Halk Kültürü Araştırması”, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üni.
Ağırman, Melike (2009). “Şırnak Güçlükönak İlçesinde İnanç ve İnanışlar”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üni.
Albayrak, Nurettin (1999). *Dadaloğlu*, İstanbul: Timaş Yayınları.
Albayrak, Nurettin (2001). *Sümmânî*, İstanbul: Timaş Yayınları.
Albayrak, Nurettin (2001b). *Ruhsatî*, İstanbul: Timaş Yayınları.
And, Metin (2012). *Oyun ve Buğu - Türk Kültüründe Oyun Kavramı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
Arısoy, M. Sunullah (1992). *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
Arslan, Duygu (2011). “Kahramanmaraş İli Göksun İlçesi Halk Kültürü Araştırması”, Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üni.
Aydın, Oğuzhan (2012). “Her Yönüyle Âşık Sâbit Müdâmî”, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üni.
Bezirci, Asım (1993). *Türk Halk Şiiri*, İstanbul: Say Yayınları.
Boratav, Pertev Naili (1997). *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul.
Boratav, Pertev Naili (2012). *Türk Mitolojisi, Oğuzların - Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi*, (Çev: Recep Özbay), Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

- Bozyiğit, A. Esat (1993). "Halk Kültürümüzde Keklik Motifi ve Çukurova'dan Örnekler", II. Uluslararası Karacaoğlan - Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu 20-24 Kasım 1991 Bildiriler Kitabı, Adana: Adana Valiliği Yayınları, s. 355-368
- Cevdet Kudret, (1985). *Halk Şiirinin Üç Büyükleri 3: Karacaoğlan*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Çelepi, Mehmet Surur (2005). "Âşık Ömer Divânı'nın Tahlili", Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üni.
- Çelik, Türkan (2008). "Uşak İlyaslı Kasabası Folkoru", Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üni.
- Eberhard, Wolfram (2000). *Çin Simgeleri Sözlüğü*, (Haz: Sabri Gürses, Zeliha Güler), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Elçin, Şükrü (1988). *Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- Ercan, Abdullah (1998). *XIV. Yüzyıldan Günümüze Çorumlu Şairler*, İstanbul: Çekva Yayınları.
- Eren, M. Selim (2013). *Türk Halk Şiiri*, Eskişehir: Eskişehir Valiliği Yayınları.
- Ergun, Metin (1997). *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, C. 2, Ankara.
- Ergun, Sadeddin Nuzhet (1945). *Türk Şairleri*, İstanbul.
- Fırat, Adnan Erhayat (2019). "Âşık Dâimî ve Âşık Edebiyatındaki Yeri", Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üni.
- Gönenç, Alpaslan (2011). "Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk İnanışları ve Halk Hekimliği", Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üni.
- Graves, Robert (2010). *Yunan Mitleri, Tanrılar Kahramanlar Söylenceler*, (Çev: Uğur Akpur), İstanbul: Say Yayınları.
- Güney, Eflatun Cem (1987). *Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Kara, Mehmet (1984). "Âşık Cemâlî", *Türk Folkloru*, S: 54, s. 24-25
- Köprülü, M. Fuat (1929). *XXIX. Asır Şairlerinden Erzurumlu Emrah*, İstanbul: Evkaf Matbaası.
- Larousse, Meydan (Tarihsiz). *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, C. 12,
- Olgunsoy, Berna (2007). "Balıkesir Yöresinden Derlenmiş Bitki ve Hayvanlarla İlgili İnanış ve Uygulamalar Üzerine Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üni.
- Ögel, Bahaeddin (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş VI*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis (1995). *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Özdemir, Gökçe (2007). "Kaya Keklikleri'nin (Alectoris Graeca) Yer ve Kafes Sistemlerinde Büyüme, Besi Performansı ve Karkas Özellikleri", Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üni.
- Özkaynar, Özlem (2014). "Kırşehir Yöresi Âşıklık Geleneği ve Kırşehirli Âşık Dindarı", Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üni.
- Öztelli, Cahit (1983). *Karacaoğlan Yaşamı ve Bütün Şiirleri*, İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- Parlayan, Muharrem (2012). "Tunceli ve Çevresinde Halk İnanışları", Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üni.
- Sakaoğlu, Saim (1987). *Ercişli Emrah*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sayar, Sait (2011). "Destanlardan Günümüze Doğum, Ölüm Adet ve İnanışları", Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üni.
- Tarçın, Gülsüm (2009). "Kayseri Üçkonak-Adana Yeniyayla Köyleri Karşılaştırmalı Halk Kültürü Araştırması", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yeditepe Üni.
- Üçel-Aybet, Gülgün (2010). *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yakar, İsmail Serdar (2007). "Çorum İli Âşıklık Geleneği ve Âşık Rıfat Kurtoglu", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üni.
- Yavuz, Mehmet Şakir (2006). "Muş Masalları Üzerine Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üni.
- Yılmaz, Mehmet Ali (2005). "Aladağ Halk Kültürü Araştırması", Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üni.
- Mecmû'a-ı Eş'âr*, 06 Mil. Yz. A 1237

- ۹۱ -
دستان لفظك : عاشق عثمان
- ۱۷۷ -
تقریر ایدوم د لفظك لفظك عالی
آفتوسی آینه گوی لفظك
یر زمان مغان آله میول
اوراده بیر ، اجیر ، گجر لفظك
آمه دگری کیر کیر بر صیره
مولام زهلمی بازمه قصوره
بولقار قضا سندن آشا بر صیره
کوله بلوک آری آجا لفظك
نیل مبالیک گجر صولندن
اسماعلی شهر سندن جمیع الینک
آنزه عرابینک عین طاعتن
اوراده بیر اجیر ، گجر لفظك
قصدیک ، قصه سنانک گجر صولندن
فته لره آری دو حقه صولندن
قاف طاعتک آشا صانندن
اوراده بر بار اوه آجا لفظك

کله صدیقک اوستون واریر
محمدیک تقانی آنلرده کوریر
عزات طاغده تسبی دورور
او کلون او طور ورده کیر لفظ

قاف کوف طغنی آشار شکر اییر
یاورونک برنی صوربان آوار
سلفان سلیمان کوریم کیده
اوراده باشجاری کیر لفظ

برولایت وار ~~آغاجیلدا~~ آداماری آغاجیده پتیر
آنلاک عهیدیه قومه گونده پتیر
یا هوچه ایله ما هوچه اومه آمار
آنلاک شرنده خاجا لفظ

برولایت وار قصد اییر بر بربیک قصه
شده کی کلپور بوسته
برولایت وار سیلان سقا اوسته
آنلاک بر ایچر کیر لفظ

برولایت وار تیه سنده کوزی وار
دوه کی داباسک ایزی وار
اورده اوت کلپور ایله جانو وار
اورده براتش کیر صا حیا لفظ

برخوب وارد شد آقا خا متین

آنک طعمی در گوشتش

بر شهر و آفتون الگو موند

اوران بر آرمغان آلوده فاحیه لطف

بر طایغ وارد در صافی ها فحاشه طایغ

ظلمات در کب آسمان با شده

بر بحر و آرزو اولور حشمت

بیره اینز کوکه کیر لطف

بر ولایت و طویله در ایله حیا موده

آنک گونئی صایم عمده

بر ولایت و باقر ایله در موده

اورده کوزیه باینه صایه لطف

طایغی طایغی موهو حشمت اورده کی

حقه کلر صعب آنک غدا می

اوردن اوت سور کزنگ اطمین

او کلون او طور و رده کیر لطف

عاشقانه دیر که طین و کز اورده

علینک مقاصی گور و کز شده

لطافه ایمانک تور بیکی بوره

اوچی کون زیارت ایله دوز لطف